

8. Baudrillard, J 2003, 'The Spirit of Terrorism', in *The Spirit of Terrorism and Other Essays Verso*.

References:

1. Berezhyński, V H 2014, *Militariia Kyivskoi Rusi (Military of Kyiv Rus)*, Kyiv: *Vyd-vo: "Starodavnii svit"*, 370 s.
2. Horhaimer, M 2006, *Krytyka instrumentalnoho rozumu (Critique of the instrumental mind)*, Kyiv: *PPS-2002*, 282 s.
3. Denysiuk, ZhZ 2001, 'Uvahy pro military kulturu davnoi Ukrainy (Notes on the military culture of ancient Ukraine)', *Viiskovo-istorychnyi almanakh*, Ch. 1 (2), s. 4–12.
4. Lukianchenko, M & Prots, R 2019, 'Vzaiemozviazok "viiskovo-patriotichnoho vykhovannia" iz military kulturoiu ukrainskoho narodu (The relationship between "military-patriotic education" and the military culture of the Ukrainian people)', *Molod i rynek*, № 2, s. 36-40.
5. Smolianiuk, V F 2015, 'Military kultura ukrainskoho suspilstva: istoriia i suchasnist (Military culture of Ukrainian society: history and modernity)', *Istoryko-politychni studii*, № 2, s. 88-97.
6. Shtokvysh, O 1997, 'Military skladova etnichnoi kultury (Military component of ethnic culture)', *Zhyttia etnosu: sotsiokulturni narysy : navchalnyi posibnyk*, Kyiv: Lybid, s. 153– 168.
7. Baudrillard, J 1994, *Simulacra and Simulation*, translated by Sheila Faria Glaser, University of Michigan Press
8. Baudrillard, J 2003, 'The Spirit of Terrorism', in *The Spirit of Terrorism and Other Essays Verso*.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.43(1-3)-6

УДК 316.25:274 – 12(045)

КРИТИКА СОЦІАЛЬНОГО КОНСТРУКТИВІЗМУ В ПОСТМЕТАФІЗИЧНІЙ ТЕОЛОГІЇ СПІЛКУВАННЯ О. ФІЛОНЕНКА CRITICISM OF SOCIAL CONSTRUCTIVISM IN THE POST-METAPHYSICAL THEOLOGY OF COMMUNICATION BY O. FILONENKA

В. М. Лозовицький

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми зумовлена необхідністю здійснити дослідження методології сучасної постметафізичної української православної теології спілкування. Нам важливо розглянути яким чином формувалася методологія постметафізичної православної теології, які тут існували впливи на рівні ідей, концептів та підходів, і яка її позиція щодо знання реального.

Постановка проблеми. Сучасна постметафізична теологія спілкування виникає на хвилі критики пануючої в кін. ХХ ст. парадигми конструктивізму та семантичного плюралізму, що розвиває постмодерні підходи в яких пізнання реального втрачає власні критерії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науці здійснена важлива робота по осмисленню та критиці основних православних теологічних концептів та методології.

Urgency of the research. The topicality of the topic is determined by the need to carry out a study of the methodology of modern post-metaphysical Ukrainian Orthodox theology of communication. It is important for us to consider how the methodology of post-metaphysical Orthodox theology was formed, what influences existed here at the level of ideas, concepts and approaches, and what is its position regarding the knowledge of the real.

Target setting. Modern post-metaphysical theology of communication arises on the wave of criticism of the prevailing in cinema. 20th century paradigms of constructivism and semantic pluralism, which develops postmodern approaches in which knowledge of the real loses its own criteria.

Actual scientific researches and issues analysis. In Ukrainian science, important work has been carried out on the understanding and criticism of the main Orthodox theological concepts and methodology.

логічних підходів розвитку сучасної православної теології. Разом з тим, без належного дослідження залишається методологія української православної постметафізичної теології.

Постановка завдання. Нашим завданням є визначити основні концептуальні впливи, що стали ідейною основою постметафізичної теології спілкування О. Філоненка; встановити коло основних парадигм, які він використовує і в межах яких розвиває свою думку; проаналізувати позицію О. Філоненка, щодо базових методологічних концептів конструктивізму та полісемантизму.

Виклад основного матеріалу. В результаті критичних досягнень представників лінгвістичного та прагматичного поворотів ХХ ст., утвердилося переконання, що пізнання, соціальні практики вбудовані в мову, і це робить їх настільки нерозривними, що ми починаємо бачити дійсність результатом когнітивного і соціального конструювання. Вони визнають дистанцію між світом і свідомістю, між мовою і предметністю світу, що роблять проблему зустріч з реальним неможливим.

Ми дослідили, що на формування постметафізичної позиції О. Філоненка вплинули Ж. Деріда, Дж. Капуто, Ж. Л. Маріон, Х. У. Гумбрехт, Дж. Мілбанк. Під їх впливом О. Філоненко ставить під сумнів використання соціального конструктивізму як універсальної соціально-гуманітарної методології та методології теології.

Висновки. Відчутною проблемою філософії ХХ ст. став пошук шляху повернення до реального. Значний вклад в її осмислення здійснили представники постметафізичної парадигми Ж. Деріда, Ж. Л. Маріон, Х. Гумбрехт та Дж. Мілбанк, які суттєво вплинули на формування методології О. Філоненка. Український мислитель піддає критиці концепцію конструктивізму, як таку в якій відбувається забуття реальності та Бога, які постають продуктами соціальної та когнітивної реконструкції.

Ключові слова: сучасна православна українська теологія, методологія

methodological approaches to the development of modern Orthodox theology. At the same time, the methodology of Ukrainian Orthodox postmetaphysical theology remains without proper research.

The research objective. Our task is to determine the main conceptual influences that became the ideological basis of O. Filonenko's post-metaphysical theology of communication; establish the circle of basic paradigms that he uses and within which he develops his opinion; to analyze O. Filonenko's position regarding the basic methodological concepts of constructivism and polysemanticism.

The statement of basic materials. As a result of the critical achievements of the representatives of the linguistic and pragmatic turns of the 20th century, the belief that knowledge and social practices are embedded in language was established, and this makes them so inseparable that we begin to see reality as the result of cognitive and social construction. They recognize the distance between the world and consciousness, between language and the objectivity of the world, which make the problem of encountering the real impossible.

We investigated that the formation of O. Filonenko's postmetaphysical position was influenced by J. Derrida, J. Caputo, Zh.L. Marion, H.U. Humbrecht, J. Milbank. Under their influence, O. Filonenko questions the use of social constructivism as a universal social-humanitarian methodology and theological methodology

Conclusions. A tangible problem of the philosophy of the 20th century. the search for a way back to the real began. A significant contribution to its understanding was made by the representatives of the post-metaphysical paradigm, J. Derrida, Zh.L. Marion, H. Humbrecht and J. Milbank, who significantly influenced the formation of O. Filonenko's methodology. The Ukrainian thinker criticizes the concept of constructivism, as such, in which reality and God are forgotten, which appear as products of social and cognitive reconstruction.

Keywords: modern Orthodox Ukrainian theology, methodology of

православної теології, постметафізична теологія, теологія спілкування | *Orthodox theology, post-metaphysical theology, theology of communication*

Актуальність теми дослідження. ХХ ст. пройшло під гаслом подолання метафізики. В філософії відбулася серія поворотів від умоглядно-спекулятивного до текстуального, комунікативного, мовно-прагматичного розуміння буття людини. В мисленні стали домінуючими постмодерні принципи полісемантичності, безперервного коментування, плюральності, конструктивізму, інтерсуб'єктивності, які дозволили подолати метафізичні теорії в філософії та теології, але й створили передумови для релятивізму та втрати онтологічної очевидності мислення Бога та людини. Означена ситуація позначилася і на християнській теології. Намагання позбавити теологію метафізики привела до проблемності буття Бога. Тому в кін. ХХ ст. виникла потреба нового осмислення Бога, відбувся теологічний поворот, перехід від філософії мови і свідомості до теології буття як присутності іншого. Все це актуалізувало проблему теологічної критики принципів і підходів постмодерну, критичного аналізу конструктивізму та радикального полісемантизму, як пануючих парадигм гуманітарних наук. Актуальність теми зумовлена необхідністю здійснити дослідження методології сучасної постметафізичної української православної теології на прикладі теології О. Філоненка.

Постановка проблеми. Сучасна постметафізична теологія виникає на хвилі критики пануючої в кін. ХХ ст. парадигми конструктивізму та семантичного плюралізму. Вони суттєво вплинули на розвиток гуманітарних наук, філософії, і опосередковано на теологію. Склалася ситуація, що означені підходи привели до забуття Бога як реальності і релігійного одкровення як не конструйованої реальності. З поля своєї уваги вони випустили проблему істини, реальність постала у плюралізмі значень, замість осмислення буття як присутності Бога та людини, постмодерний конструктивізм та полісемантизм зробили єдиною реальністю мову та соціальні конструкти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській науці існують релігієзнавчі і богословські розвідки проблеми методології православної теології. В роботах Ю. Чорноморця, Г. Христокіна [9] здійснена важлива робота по осмисленню та критиці основних православних теологічних концептів та методологічних підходів, здійснена їх класифікація і типологізація, виявлені основні тенденції концептуального розвитку сучасної православної теології як неопатристики та постнеопатристики. Разом з тим, без належного дослідження залишається методологія сучасної української православної теології. Особливо нагальною є потреба осмислити українську постметафізичну теологію, ключовим автором якої є О. Філоненко. Нам важливо розглянути на його прикладі критику соціального конструктивізму.

Постановка завдання. В статті нам важливо розглянути критику соціального конструктивізму в теології О. Філоненка. Український богослов виступає яскравим представником постметафізичної традиції в православній теології. Він репрезентує в Україні теологію діалогу та євхаристійного спілкування. В своїй докторській дисертації він аналізує і критикує конструктивізм як сучасний підхід, який позбавляє реальність присутності і робить її лише конструктом. Нам важливо розглянути яким чином О. Філоненко критикує конструктивізм та семантичний плюралізм, і як це впливає на формування його методології постметафізичної православної теології.

Завданнями статті є: визначити основні концептуальні впливи, що стали ідейною основою постметафізичної теології спілкування О. Філоненка;

встановити коло основних парадигм, які він використовує і в межах яких розвиває свою думку; проаналізувати позицію Філоненка, щодо базових методологічних концептів конструктивізму та семантичного плюралізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна теологія знаходиться в пошуках адекватної методології для пояснення можливості досягнути красу як прояв справжнього буття. Виявилося, що боротьба проти метафізики, якою була зайнята філософія ХХ ст. і в якій вона набула значних досягнень, має і протилежний бік – була поставлена під питання, а той зовсім підважена реальність і можливість її пізнання. Попри усі умоглядності та спекуляції, метафізика завжди передбачала і утверджувала чітку онтологію, яка була непорушною основою для науки, філософії та теології. Але в результаті критичних досягнень представників лінгвістичного та прагматичного поворотів ХХ ст., утвердилося переконання, що пізнання, соціальні практики вбудовані в мову, і це робить їх настільки нерозривними, що ми починаємо бачити дійсність результатом когнітивного і соціального конструювання.

Європейська культура від Декарта, логічних позитивістів, структуралістів, аналітичних філософів, представників герменевтики, пост структуралістів і постмодерністів, постулювала почергово суб'єктоцентризм, трансценденталізм, конструктивізм, які загалом визнають дистанцію між світом і свідомістю, між мовою і предметністю світу. Пояснити яким чином можна вийти за межі суб'єкту, як подолати кардинальну відстань між мовою та предметністю, між значеннями та реальністю, вони не змогли. Спроба феноменології Е. Гусерля подолати цю відстань через постулювання повернення до речей, досягнула лише феноменів чистої свідомості, що стало черговим варіантом трансценденталізму. В подальшому виникла потреба у зміні самої класичної феноменології, яка мала зробити речі справжнім об'єктом споглядання, хоча проблему Бога довгий час залишала без вирішення.

Досягнення структуралізму так само не дають нам можливості вирішити цю проблему. Ф. де Сосюр запропонував розділити мову на два аспекти: граматичну – інваріантну частину (“мова”) та на релевантну частину (“мовлення”). Якщо граматику є тим об'єднуючим всі національні мови фундаментом, які дозволяють мати спільну основу для взаємного розуміння, то мовлення це спроба щоразу пробитися назустріч, самовиразитися, зуміти сказати те, що хочу, сформуванати авторську позицію. Зрештою “виявляється, що максимум, на що я можу розраховувати, — це бути почутою іншою людиною” [8, с. 212]. Проте в пропозиції Сосюра немає місця речам, а тим паче Богові, його теорія мовних знаків констатує, що знак цілісно поєднує в собі означуване і означуюче, але як означуване – предметний зміст, концепт так і означник – слово, символ, принципово не подібній самим речам, тому структуралізм не вирішує проблему виходу до речей світу, він залишає нас в межах мови.

Аналітична традиція в особі Л. Вітгінштейна, поставила зміст нашої мови, її значення в залежність від умов використання мови, від “мовних ігор” які породжують суспільні практики. А це означає, що Бог є продуктом мовних ігор породжених правилами релігійних спільнот, і ми не маємо іншої можливості перевірити його буття. Щось подібне констатує і філософська герменевтика Г. Гадамера та П. Рікьора, які проголошують абсолютний полісемантизм і нескінчену інтерпретативність єдиною реальністю, в якій перебуває людина. Суб'єкт може лише тлумачити тексти та залишати коментарі, породжуючи нескінчені інтерпретації, без надії на віднайдення критеріїв досягнути реальність. Більш того, зникає потреба в самому авторі тексту, адже немає можливості

встановити його задум. Так само і комунікативна філософія О. Апеля та Ю. Габермаса ставить усі наші знання та теорії про реальність в залежність від умов формування комунікативних спільнот, і так як таких спільнот багато, то існує і багато версій комунікативного знання. Подібний підхід продовжує і ще більше посилює постструктуралізм, який взагалі не залишає нічого крім реальності мови. Вона фактично стає єдиною реальністю, а людина, культура, Бог стають її продуктами, текстами і нараціями. Максимум на що ми можемо розраховувати, це здійснювати пошук нових сенсів та реконструювати метанаративи, серед яких основним є Бог. Тобто, ні модернізм, ні постмодернізм не показують виходу до реальності за межами мови та культури, і краса як феномен, Бог і навіть людина, залишаються недосяжними. І саме тому в сучасній філософії виникає запит на припинення нескінчених інтерпретацій [4].

На тлі означених тенденцій, поширеною парадигмою соціо-гуманітарних наук став соціальний конструктивізм, який базується на засадах семантичного плюралізму. Конструктивізм стверджує, що соціальна реальність конструюється колективною свідомістю людини та структурами суспільства. Кожен раз, коли соціальні суб'єкти пізнають, інтерпретують, досліджують, вигадують культурні об'єкти, вони тим самим здійснюють соціальне конструювання – формування нової чи оновленої соціальної реальності. Самі конструкти – знання, норми, концепти, ідеї, практики - не презентують реальність, але активно формують її. Репрезентаційний підхід, що панував в соціальних науках в період панування позитивізму та марксизму, за яким наші знання відображають реальність, поступився теоріям П. Бергера та Н. Лумана, постмодерністській теорії дискурсу М. Фуко, концептам дискурс-аналізу, які розвивають варіанти конструктивістського підходу. Для них на поверхні людина сприймає дійсність згідно законам здорового глузду, як певну очевидну об'єктивну реальність, тоді як насправді вона є результатом неусвідомлених нами суспільних домовленостей та конструктів, до яких відносять універсальні основи культурної реальності: категорії мислення, моральні ціннісні, суспільні норми закони природи, релігійні вірування, наукові теорії. Конструктами також є істина, краса, благо, справедливість, Бог [7, с. 17 – 39].

Під критику потрапляє традиціоналістично орієнтована православна теологія, яку звинувачують у прихованому конструктивізмі. Сама вона живе в презентаційній парадигмі, вірить, що її догмати обряди й канони є віддзеркаленням Істини, яку Бог відкрив церкві в повноті і що вони є передумовою спасіння. Але насправді традиція постає історичним конструктом, що вимагає критики та деконструкції. Її головна проблема полягає в абсолютизації догматів, обрядів і канонів, в перетворенні їх в своєрідні ідоли релігійного мислення. Актуальність деконструкції православної ортодоксії зростає саме тому, що традиція перестала бути живою, вона перетворилася на окремих символічний світ в якому виникла монополія на шляхи єдності з Богом.

Радикальна критика в особі Дж. Капуто звертає увагу на те, що традиція стала самоціллю, вона імітує досвід Бога описом досвіду отців церкви. Вона стверджує, що досвід Бога можливий лише для тих, хто засвоїв символічну мову значень і практик, хто повністю прийняв мову традиції. Але для людини, яка мислить в сучасних парадигмах, такий досвід недоступний, бо сучасна людина живе секулярними уявленнями, які не здатні в повній мірі прийняти традицію. Таким чином, ортодоксія переконана, що умовою живого єднання з Богом має бути традиція, яка адекватно описує досвід отців, і той хто хоче мати цей досвід, повинен засвоїти мову традиції. Радикальні критики зазначають, що нам

необхідно вийти з порочного кола “традиція-досвід-традиція”, в якому значення, породжені традицією передують досвіду. Тому нам необхідна нова парадигма для оцінки взаємодії мови, соціальних практик та досвіду. В ній подія зустрічі з Богом та іншим має передувати всім значенням, сформованим релігією. Ми маємо бути налаштовані, що Бог звернеться до нас в нових формах і в нових умовах, не прописаних в традиції. І саме на цьому припущенні сучасна теологія має розробити нову парадигмальну мову, яка дозволить поставити Бога як реальність на перше місце, а всі його інтерпретації зробіть вторинними.

Нам важливо розглянути які автори вплинули на формування постметафізичної теології О. Філоненка і як він критикує засади абсолютизації конструктивізму? Пошук нової парадигми розпочався з Е. Левінаса, який говорив про необхідність створення радикальної етики прийняття іншого [5]. В постмодерністській філософії Ж. Деріди вперше прозвучав заклик про необхідність почути голос іншого, який приходить до нас із за меж наших уявлень [3]. Його думку застосував до теології Дж. Капуто, який сказав, що радикально іншим є Бог і ми маємо відкинути усі наші уявлення про нього як химерні [10]. Цю лінію розвивав католицький богослов Ж. Л. Маріон, який застосував феноменологію до осмислення події радикальної зустрічі з іншим [11]. Це стало ознакою теологічного повороту кінця ХХ ст., коли постало питання повернення в теологічний дискурс онтологічної проблематики і зокрема проблематики буття Бога.

Але ключовим автором, який допоміг О. Філоненку переосмислити протиріччя культури ХХ ст. і запропонував вихід з парадокс у включеності в мову, і тим самим здійснив поворот до світу, був німецький літературознавець і філософ Х. У. Гумбрехт. На його думку уся соціальна дійсність розпадається на “культуру значень” і “культуру присутності”, які постійно ведуть діалог між собою і утворюють ніби дві парадигми сприйняття і відношення до дійсності [2]. Він переконаний, що останні чотириста років Західний світ знаходився під переважаючим впливом культури значень, коли література, філософія, літературознавство, теологія були спрямовані на пошук і вироблення значень, що виникають в результаті інтерпретацій текстів та подій. Культура стала залежною від виробництва інтерпретацій, захоплення якими було основою гуманітаристики ХХ ст., але це почало гальмувати її розвиток по тій причині, що породило ефект нескінчених інтерпретацій та релятивізму [7, с. 17 – 36]. В полоні цих методологій опинилися різноманітні концепти, які перебували під впливом філософії постмодерну, а разом з ними і теологія, яка надавала переважне значення інтерпретаціям Писання. В зв'язку з кризою культури значень та “конструктивістським запамороченням” в різних галузях, “наука стала втрачати реалістичні, емпіричні критерії цінності своїх результатів, позбуваючись зв'язку з досвідом” [7, с. 22]. Тому своє завдання Гумбрехт бачить в переорієнтації на культуру присутності, яка робить акцент на предметності світу, на його просторових характеристиках, ставить предметність передумовою значень. Такий підхід відкрив можливість подолати дистанцію між свідомістю та світом і відкриває нову перспективу для теології.

Нам залишається розглянути яким чином в постметафізичній теології О. Філоненка представлена критика конструктивізму. Український богослов аналізує цей підхід одразу в декількох своїх працях. Він зазначає, що конструктивізм не просто є соціо-гуманітарним методом, але перетворився на потужний інструмент секуляризації. Ця теорія виходить з сумнівного припущення, що можливий нейтральний підхід природного розуму,

позбавленого релігійних упереджень. Така впевненість в можливості нейтрального і автономного людського розуму охопила всю сучасну науку і в значному сенсі захопила самих теологів, які намагаються або узгодити власну позицію з так званими нейтральними науками, або протиставити себе їм, і довести, що вони мають виключну інклюзивність. Обидва підходи не вірні, тому, що ставлять позицію нейтрального розуму критерієм доказовості, а себе в залежність від нього. Критику такої позиції в свій час продемонстрував Дж. Мілбанк, який в роботі “Теологія і соціальна теорія” (1996) показав релігійні підстави багатьох сучасних філософських і наукових концепцій і закликав сприймати теологію як метадискурс, що має повне право виносити судження про інші дискурси. Богослов’я у Мілбанка повинне не обмежувати себе маргінесом культури, не тікати від соціальної дійсності, не відвертатися від науки чи філософії, а сміливо робити соціальну дійсність предметом теологічного розгляду [6].

Філоненко визнає, що прагненням до конструювання дійсності так чи інакше охоплено людство в епоху модерну. Головний мотив історії починаючи з Просвітництва – побудова нової соціальної реальності, позбавленої помилок релігійного минулого; державність без посилення на авторитети; автономний розум, як основа світлого майбутнього в якому наука і технології стануть вирішальними факторами досягнення рівності, справедливості та свободи. Такими були мрії людства на початок ХХ ст., але після Першої та Другої світових воєн такі ілюзії були вщент розбиті, в реальності, замість світла чистого розуму, людство породило химери авторитарних режимів, криваві бойні ідеологічних режимів, в яких загинули десятки мільйонів і відбулося повне знецінення людини, яка перетворилася на маріонетку масового суспільства. І все це стало можливим, зокрема і завдяки масовому поширенню ідеї конструювання дійсності, яку можна кардинально змінювати разом з природою людини. На ідеї необхідності зміни природи суспільства і людини, покращення, а то і силової трансформації їх “єства”, будуються тоталітарні (нацизм, комунізм) та новітні технологічні ідеології (трансгуманізм). І навіть лібералізм, не відмовляючись від бажання вдосконалити людину, надав їй повне право самостійного форматування своєї статі та особистості, заради повноти реалізації її прав і свобод. Результатами реалізацій цих конструктивістських методологій стає зрештою формування ідеології постмодерну, яка, під гаслами плюралізму, встановлювала нову ідеологію, що містить риси авторитарності.

Як бачимо, О. Філоненко ставить під сумнів використання соціального конструктивізму як універсальної соціально-гуманітарної методології та методології теології. Богослов має значні сумніви щодо однозначності соціальних наслідків конструктивізму, вказує на проблемність застосування такої методології, звертає увагу на загрозу абсолютизації такого підходу. Адже якби в нас була лише одна можливість: “бачити лише те, що ми накидаємо на світ, до чого нас схиляє майже вся сучасна когнітивістика, тоді богослов’я було б неможливим. Не лише богослов’я, але й спілкування з іншою людиною як з Іншим також виключено” [8, с. 207]. І справді, якщо ми маємо змогу бачити лише те, що самі сформуваємо і заклали, тоді втрачає сенс наука, яка претендує на знання незалежної від нас реальності, тоді ми не знаємо інших, які відмінні від нас, не маємо справжнього уявлення про причини процесів, тоді немає сенсу говорити про істину. Саме проти такої абсолютизації конструктивістського підходу і виступає О. Філоненко.

О. Філоненко приходиться до висновку, що методологія конструктивізму

слідують шляхом спрощення, вона відкидає парадоксальність світу, фіксує неможливість його охопити та пояснити єдиною системою понять та уявлень. Вона є результатом перебільшення значущості мови, за межами якої ми ніколи не можемо вийти. Бо якщо це так, тоді усі наші уявлення є мовними конструктами, або текстами і у нас немає можливості зустрітися з реальністю. Зрештою питання має бути поставлене наступним чином. Чи можемо ми побачити реальність за сферою мови, яка задає нам усі параметри світобачення і тримає нас у власних формах і символах? Якщо у нас немає такої можливості, якщо все, що ми думаємо про Бога, інших, красу чи про себе – це лише робота уявного, тоді мислення “приречене нескінченно конструювати ментальний образ та постійно його обговорювати” [8, с. 208]. А значить, не можливі філософія та наука, а разом з ними і теологія, бо тоді все є лише віруваннями і уявленнями, або домовленостями та угодами.

Висновки. Отже, на формування методології О. Філоненка вплинули постметафізична філософія Ж. Деріди, Дж. Капуто, Ж. Л. Маріона, Х. Гумбрехта, Дж. Мілбанка тощо. Український мислитель піддає критиці концепцію конструктивізму, як таку в якій відбувається забуття реальності та Бога, які постають продуктами соціальної та когнітивної реконструкції. В усіх випадках реальність зводиться до мови, мовлення, тексту, полісемантичності значень, і тим самим зникає можливість критеріїв для зустрічі з нею. Відчутною проблемою філософії ХХ ст. став пошук шляху повернення до реального, шлях до якого привідкривається через феноменологію сприйняття Ж. Л. Маріона. Остання запропонувала сприймати мислення через просторові метафори дотику, відчуття, слухання. Саме в феноменології чуттєвості ми бачимо напрям в якому варто розвивати теологію як теоестетику. Перспективу розвитку гуманітаристики О. Філоненко орієнтує на використання парадигми філософії присутності та теології спілкування.

Список використаних джерел:

1. Ванхузер, КДж 2007, *Искусство понимания текста. Литературоведческая этика и толкование Писания*, пер. с англ., Черкассы: Коллоквиум, 736 с.
2. Гумбрехт, ХУ 2006, *Производство присутствия: Чего не может передать значение*, пер. с англ. С. Зенкина, Москва: Новое литературное обозрение, 184 с.
3. Деррида, Ж 1999, *Голос и феномен*, пер. с фр., СПб.: АЛЕТЕЙЯ, 208 с.
4. Зонтаг, С 1997, *Против интерпретации, Мысль как страсть*, Москва: Русское феноменологическое общество, 208 с.
5. Левинас, Э 2000, *Избранное: Тотальность и бесконечное*, пер., М.; СПб.: Университетская книга, 416 с.
6. Милбанк, Дж 2022, *Теология и социальная теория. По ту сторону секулярного разума*, пер. А. Кырлежева, Д. Узланера, М.: Теоэстетика, 736 с.
7. Філоненко, О 2018, *Присутність Іншого і вдячність: контури евхаристійної антропології*, Рівне: Дятлик М., 352 с.
8. Філоненко, А 2022, *Теоэстетика. 7 лекций о красоте*, Москва: Никая, 272 с.
9. Христокін, ГВ 2021, *Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях*, Ірпінь: УДФСУ, 404 с.
10. Caputo, JD 2000, 'For Love of the Things Themselves: Derrida's Hyper-Realism', *Journal for Cultural and Religious Theory*, vol. 1, n. 3, pp. 37-61.
11. Marion, JL 1991, *God without Being*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 284 p.

References:

1. Vankhuzer, KDzh 2007, *Yskusstvo ponymanija teksta. Lyteraturovedcheskaia etyka y tolkovanye Pysaniya (The art of understanding the text. Literary ethics and scripture interpretation)*, per. s anhl., Cherkassy: Kollokvyum, 736 s.

2. Humbrekht, KhU 2006, *Proyvodstvo prysutstviya: Cheho ne mozhет peredat znachenye (Production of presence: What cannot convey meaning)*, per. s anhl. S. Zenkyna, Moskva: Novoe lyteraturnoe obozrenye, 184 s.
3. Derryda, Zh 1999, *Holos y fenomen (Voice and phenomenon)*, per. s fr., SPb.: ALETEIIA, 208 s.
4. Zontah, S 1997, *Protiv interpretatsiy, Mysl kak strast (Against interpretation, Thought as passion)*, Moskva: Russkoe fenomenolohycheskoe obshchestvo, 208 s.
5. Levynas, E 2000, *Yzbrannoe: Totalnost y beskonechnoe (Favorites: Totality and Infinity)*, per., M.; SPb.: Unyversytetskaia knyha, 416 s.
6. Mylbank, Dzh. 2022, *Teolohyia y sotsyalnaia teoryia. Po tu storonu sekuliarnoho razuma (Theology and social theory. Beyond the secular mind)*, per. A. Kyrlezheva, D. Uzmanera, M.: Teoestetyka, 736 s.
1. Filonenko, O 2018, *Pryсутnist Inshoho i vdiachnist: kontury yevkharystiinoi antropolohii (The presence of the Other and gratitude: contours of eucharistic anthropology)*, Rivne: M. Diatlyk, 352 s.
7. Fylonenko, A 2022, *Teoestetyka. 7 lektsiy o krasote (Theoesthetics. 7 lectures on beauty)*, Moskva: Nykeia, 272 s.
8. Khrystokin, HV 2021, *Metodolohiia pravoslavnoi teolohii v yii paradyhmalnykh transformatsiakh (Methodology of Orthodox theology in its paradigmatic transformations)*, Irpin: UDFSU, 404 s.
9. Caputo, JD 2000, 'For Love of the Things Themselves: Derrida's Hyper-Realism', *Journal for Cultural and Religious Theory*, vol. 1, n. 3, pp. 37-61.
10. Marion, JL 1991, *God without Being*, Chicago and London: The University of Chicago Press, 284 p.

DOI 10.33930/ed.2019.5007.43(1-3)-7

УДК 123:001.12]:17.022.1

ФЕНОМЕН СВОБОДИ ЯК ЗАСАДНИЧА СУТНІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ СУСПІЛЬСТВА

THE PHENOMENON OF FREEDOM AS THE FUNDAMENTAL ESSENCE OF THE FORMATION OF SOCIETY

Б. М. Рохман
О. І. Савчук
С. І. Білоус
М. Г. Новосад

Актуальність теми дослідження зумовлена динамічними трансформаціями освітнього й наукового дискурсів та необхідністю переосмислення феномену свободи як засадничої сутності становлення суспільства.

Постановка проблеми. Поліваріативність викликів сучасної цивілізації потребує залучення категорії морального вибору, свобідне здійснення якого нерозривно пов'язане із необхідністю осмислення феномену свободи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблема свободи розглядалась багатьма авторами, зокрема такими як: М. Бердяєв, І. Берлін, В. Малахов, В. Мовчан, Е. Фромм, Ф. Шеллінг, А. Шопенгауер. Розробкою концепту свободи в освіті у

Urgency of the research is determined by the dynamic transformations of educational and scientific discourses as well as the necessity of reconsidering of the phenomenon of freedom as the fundamental essence of the formation of society.

Target setting. Polyvariability of challenges of modern civilization needs to involve category of moral choice, free realization of which is inseparably connected with the necessity of reconsidering of the phenomenon of freedom.

Actual scientific researches and issues analysis. In the literature, the problem of freedom was considered by many authors, in particular such as: M. Berdyaev, I. Berlin, V. Malakhov, V. Movchan, E. Fromm, F. Schelling, A. Schopenhauer. The development of the concept of freedom in